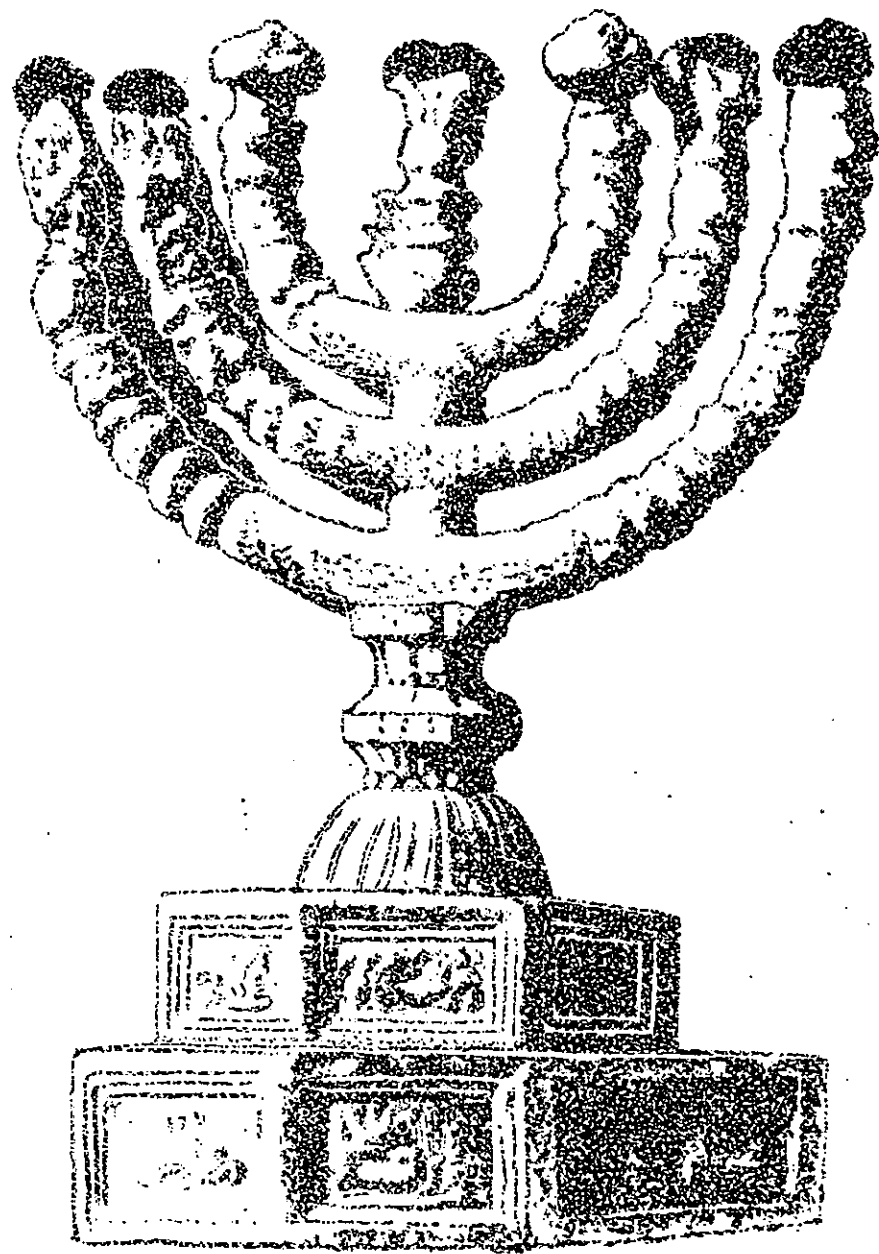

בפי התפודו החשמונאים בשדות הקרב

אל"מ א. גילי

האם מיעוטידיעתנו זה — או התמדתם של מושגי-שגרה בלתי-מבוססים — גזירה הם? דומה כי לאו. המקורות והידיעות שברשותנו אינם עשירים-ביותר; אך אין הם מבוטלים. חלקם מצוי בעין, בצורה „מוכנה“ וגלויה, המחייבת רק תשומת-לב היסטורית וצבאית-מקצועית ראויה — וחלקם מצריך כינוס, ליבון וניפוי. אך משניגש אתה לניסיון כזה — מתברר לך עד-מהרה מה רחוקות מן המציאות כמה מן ההשגות הרזוחות המהלכות כמטבעות נאמנות בקרבנו. נוצר, למשל, מעין הרגל לענות על השאלה: „כיצד יכלו החשמונאים לעמוד בהתמודדות בלתי-שוה כל-כך?“ בשלוש מלים: „בכוחה של הגריליה“. לרוב ניתנת התשובה בלא שנתלבנה לפני כן השאלה: גריליה — מהי? מה מהותו של „משחק הכוחות“ שבינה לבין היריב הסדיר שלה? מהם גורמיו הצביאיים והאחרים? באילו מצבים, וכיצד, מתבטאת פעולתה בהישגים רבי-משקל? אותה תשובה מסתמכת, בדרך-כלל, על „דמות“ הצבא-היריב, כפי שזו טבועה בהכרתנו; ומכאן הצורך בהבהרת העובדות הנוגעות לאותו צבא-יריב. רק כשנבהיר, נוכל לנסות להעביר תחת שבט של ביקורת עובדתית ומחשבתית את המסקנות העולות מניסיונותיה ומבעיותיה של המלחמה הא"י ויתכן — אף לחדש, במה שיתגלה כטעון-חידוש.

★

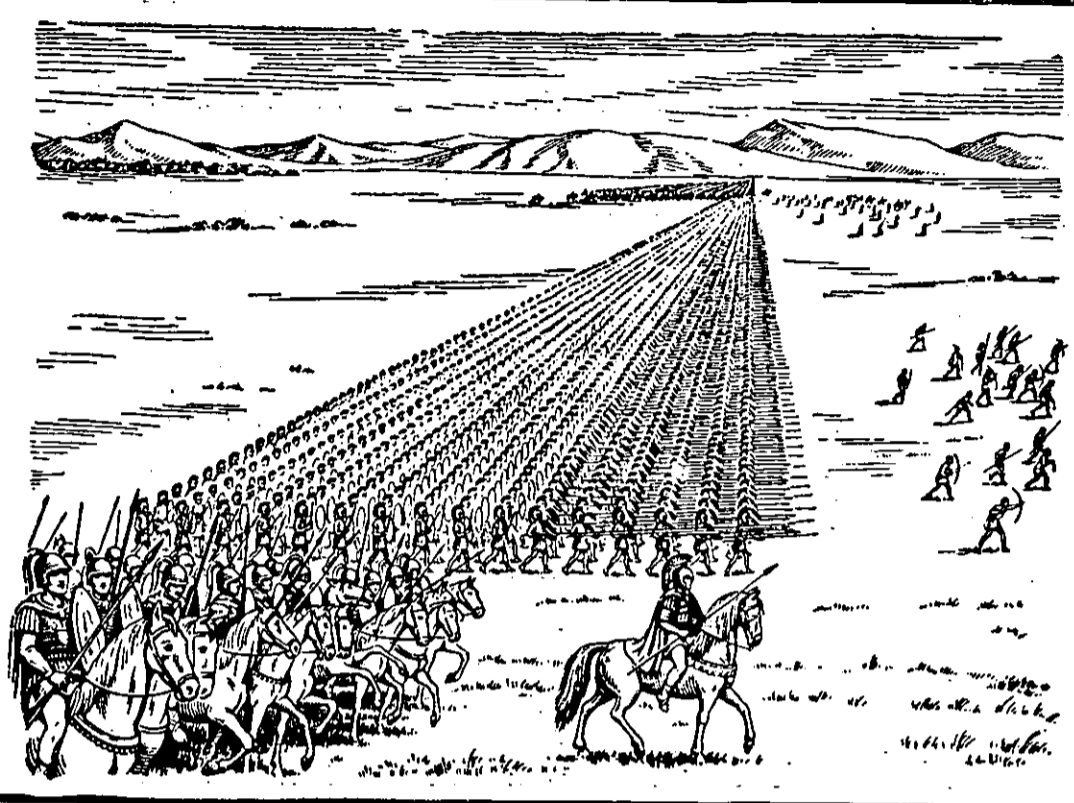
מהם המושגים או תמונות-העבר המצטיירים בתודעתנו בדבר רנו על הופעת כוחות סלבקיים נגד החשמונאים? הם יהיו,

אנו חיים בתקופה המכונה לעתים בשם: „ימי הבית השלישי“; אין תימה, איפוא, כי לא-פעם חוזרות המחשבות אל ימים-עברו; ובעיקר — אל ימי הבית-הראשון וכיבוש הארץ; ושמות כיריחו, גבעון ועמק-אילון הם רקע לתחושה עמוקה, עתים בלתי-מודעת כמעט.

אך דומה לפעמים כי המחשבה דולגת על תקופה, שמכמה-וכמה-בחינות הריהי מעניינת ואף מאלפת. והכוונה, כמובן, לתקופת הבית השני.

ההיסטוריה הצבאית, עשירת-המעשים ועתירת-הלקח של המאה הרביעית וראשית המאה השלישית לפני הספירה נת-חוללה כמעט-כולה — פרט לשני מעשי-מצור במסעו של אלכסנדר הגדול, על צור ועל עזה — מחוץ לגבולותיה של ארץ-ישראל; ומעטות הידיעות על חמישים השנה, בקירוב שבין 280—230 לפסה"נ, שקדמו לתקופת המאמץ הממשי והמתמיד ביותר של שושלת-הסלבקים — לכבוש את ארץ-ישראל מידי יריביה התלמיים. מאמץ זה של הסלבקים הוא ששימש רקע להתפתחות ההיסטורית ממנה צמח מרד-המכבים. אך התקופה שקדמה — היא מן המעורפלות והמבולבלות שבהיסטוריה-הצבאית, ובעוד שדמותו של צבא אשור, למשל, אשר מצעדיו השאירו עקבות עמוקים בתולדות הארץ, בהירה אולי גם לאיש ממוצע בקרבנו — סתומה היא דמותו של צבא הסלבקים, זה אשר כבש את הארץ דור אחד לפני התקוממות החשמונאים, ואשר עמו נאבקו הללו עשרות-בשנים.

ספק אם היתה ידהחשמונאים אי-פעם על העליונה בהתנגדות עם כוח סלבקי „פרוס” כזה, במלוא-הרכבו. אין אנו יודעים מה הכיל בשורותיו, למשל, צבאו של ניקנור, שהובס ליד חדשה, ואפילו לגבי קרב אלעשה, בו נפל יהודה — אין ודאות אם היה הגיס של הכבידס בגדר צבא סלבקי „במלוא הרכבו”.

התגלמות עוצמה קיבוצית — הפלנגה המקדונית

לעומת התנגשויות אלו, בהן יכלו אומץ-לב ותחבולה מן הצד היהודי, וטעותו של מפקד בצד הסלבקי, להנחיל ניצחון לחשמונאים — מאלפת אי-הצלחתו של יהודה המכבי במערכת בית-זכריה (אשר בגוש-עציון של ימינו). במערכה זו ניסה יהודה לבלום את התקדמותו של צבא-השדה הסלבקי הגדול (אשר בראשו עמדו המלך-הינוקא אנטיוכוס-החמישי וליסיאס העוצר) אל ירושלים, ובתיאוריה (בספר החשמונאים א' ואצל יוסף בן-מתתיהו ב„מלחמת-היהודים”, אך ביחוד ב„קדמוניות”), בצד גוזמאות מספריות וסילופים טקטיים אחדים, נשמעים גם הדים ברורים למפקד הגדול של הכוחות הסלבקיים שנערך שנים לא-רבות קודם-לכן (מסקר-דפניי המוזכר בסקירה זו).

לא פחות מאלפת העובדה כי יוחנן הורקנוס בחר להסתגר בירושלים בפני אנטיוכוס השביעי, כאשר עלה הלו (כנראה ב-133 לפסה"נ) בראש צבא על-ארץ יהודה.

אכן, מצבם של החשמונאים כפה עליהם לאמץ את החכמה הטקטית והאסטרטגית (וממילא — גם המדינית) של הימנים עות מהתמודדויות-הפסד; והיתה זו משימה לא-קלה בארץ יהודה הקטנה.

סיבות חברתיות ומשקיות — ואיזונו הפנימי המורכב של צבא-הממלכה — גרמו לכך כי בממלכות ההלניסטיות היתה הפלנגה לרוב בבחינת „נכס שמור”, שאין להפעילו אלא בשעת הכרח. היה זה הצבא העצמי העיקרי של הממלכה, שהיה מורכב מתחלים-צבאיים יוונים-מקדוניים, אשר מספרם לא היה רב ביותר יחסית לגודל השטחים והאוכלוסיה הבלתי-יוונית שבהם, ומעמדם בממלכה חייב לנהוג בהם

בערך, אלה: „פלנגה נוסח-מוקדון, כבדה ומסורבלת”; „היעדר גמישות טקטית”; „פילים ופרשים — שלא יצלו בארץ הררית”; „צבא סדיר ונוקשה חסר-אונים הוא בלוחמת-גריליה, כנגד חבורות פרטיזניות, בשטחים מבוותרים”. מטב-עות-מחשבה כאלו ודומות להן — מסייעות, כביכול, להבין את ניצחונותיו הרבים של המרד החשמונאי; ואולי — אף את הגדול והחשוב שבכולם, זה הכושר להתמיד, אף בימי-שפל ולמחרת כשלו, מטבעות-מחשבה אלו — כולן יש בהן מן האמת; אך ודאי לא האמת כולה.

סופרים בני-התקופה (מעל לכולם — פוליביוס), וקטעי-ידיעה חשובים שהעלה המחקר הארכיאולוגי, מאפשרים להעלות תמונה נאמנה למדי; וזו אינה עולה בד-בבד עם ה„מושגים הרווחים”.

הסיבות לשוני זה בין ה„מקובל” לבין התמונה הריאלית המסתמנת, שלא-פעם יש בה עניין גם בימינו — אינן מעבר להשגתנו. בחלקן טמונות הן בתחום המבנה החילי (המורכב, המסועף והמשוכלל למדי) של צבא הלניסטי מובהק — כפי שהיה, ללא ספק, הצבא הסלבקי בתקופות זוהרו; חלקן האחר — בתחום הטקטי-טופוגרפי. בצד יתרון נותניו של הצבא הסלבקי, היו בו גם גורמים לחולשות, לאי-הצלחה, ולבסוף — לאי-השגתן של אחדות ממושימותיו המרכזיות. מקורן של החולשות הללו היה, ברובו, נעוץ במבנה הכללי של הממלכה — המדיני, החברתי, הלאומי, האוכי-לוסייתי, המנהלי והתקציבי — ופחות מזה בתכונותיו הצבאיות של כוחה המזויין. נעמוד כאן על אותן תכונות של כוח זה שאופיין היה צבאי מובהק, וראשית כל — על מבנהו החילי.

נובנה הצבא הסלבקי

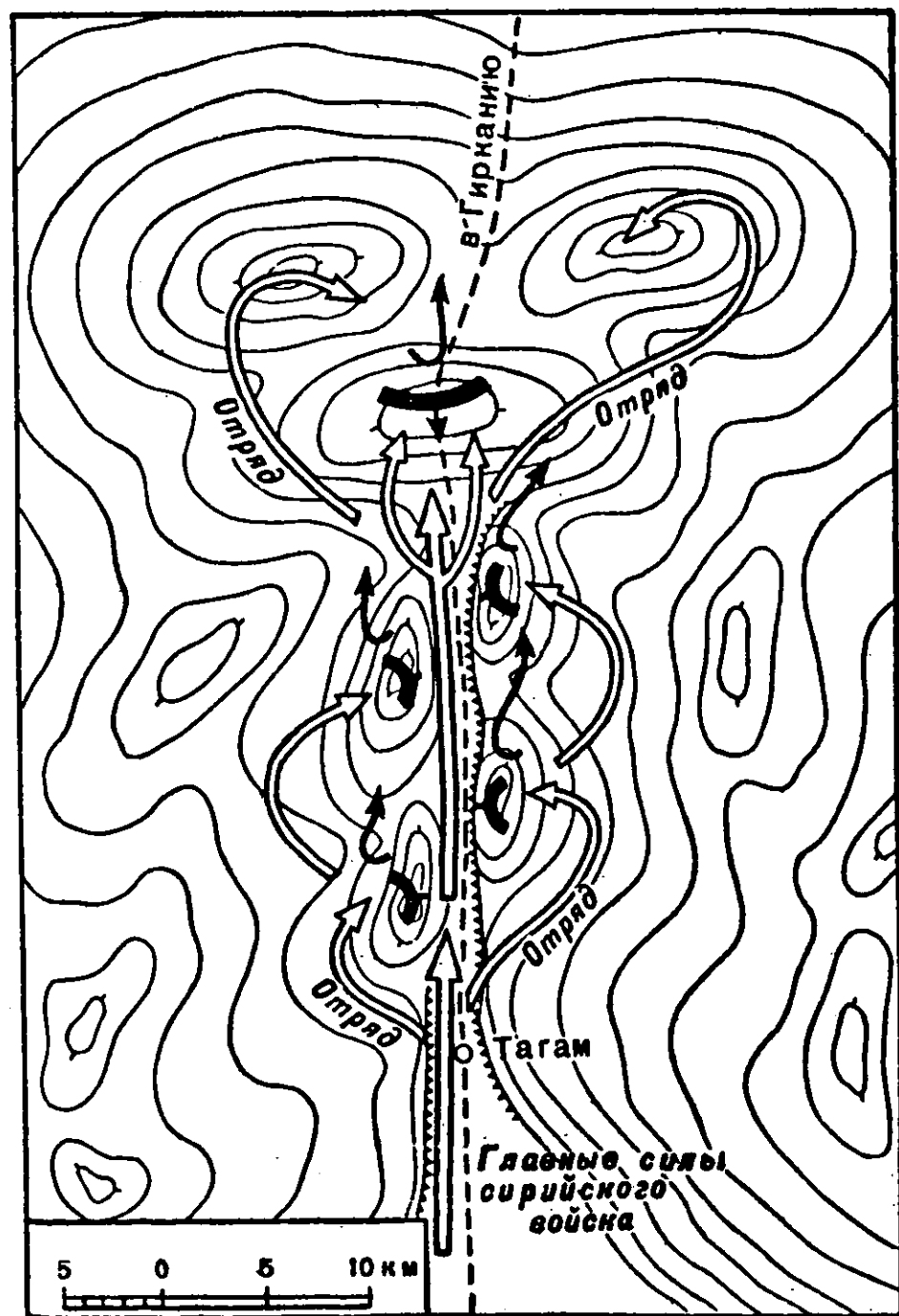
הפלנגה היא שעמדה במרכזו של כל צבא הבנוי ב„נוסח מוקדון”; הרם, שני סייגים היו לה. בממלכת-הסלבקים העצומה, עקב המרחקים הגדולים בין אזורים ההתנחלות ה„מקדוני” נית” בתוכה, שהם-הם אשר העמידו את הפלנגה לעת-מלחמה — עבר לעתים תכופות זמן ניכר עד אשר הגיעו כוחות הפלנגה אל שדות-הקרב; והיו בוודאי גם מלחמות, לא מן הגדולות והמכריעות דווקא, בהן לא השתתפה זו כלל; אך משהופיעה במערכה — היתה היא כוח-ההכרעה. אולם, גם בהופיע הפלנגה בשדה-המערכה לא היתה אלא — כפי שהטיב להגדיר נואם מקדוני אחד בשלהי המאה השלישית לפסה"נ — בבחינת „עתודת-הלם” ראשית, המשתהית מקצת מאחור, והי מוחזקת בריחוק-מה מן ההתנגשות הראשונה, אשר מנהלים ה„כנפיים” הזריזות והתמרונים (גייסות-קלים ופרשים) של שני הצדדים; עתודה — לקראת הצורך, לכשיבוא, בהנחת מהלומה סופית ומכרעת. כאשר, ואם, תקפה הפלנגה, במערך הצפוף וסמור-החניתות שלה, נאמנים דברי המצביא הרומאי המנוסה, אמיליוס פאולוס, על אודותיה: „מעולם לא ידעתי פחד כזה אשר נפל עלי בראותי לנכחי את הפלנגה”.

כשיצא לזירת-מלחמה גוף-פלנגה גדול (בן אלפים אחדים של חיילים — ואף רבבה או יותר), היה לרוב פירושו של דבר כי אז פעל הצבא במבנהו השלם — אם כי לא תמיד בעוצמתו המספרית המלאה.

היה זה מסע-מלחמה גדול, שבא להכניע-מחדש את פרסיה ובאקטריה, ועל כן היתה כאן הפלנגה. כוחות הפלנגה ושיירת בהמות-המעמס צעדו בתחתית הערוץ, כשחלוץ של "פלסים" מסלק לפניהן מחסומים ומפנה דרך. על פני המדרונות התלולים שמימין ומשמאל התקדמה חטיבת קשתים, קלעים וזורי-קייחניות מורכבת מבני אזורים הרריים. אנשיה של זו נעו במבנה מפוזר, ובטפסם והעפילם במעלה הצוקים איגפו מדי פעם את עמדות אנשי-השבטים, כך שהמצבים נתחלפו, וחצים, אבנים וזרקים הומטרו על הללו מאחור ומלמעלה.

עמדה אחר עמדה הודברה — והפלסים שמלמטה יכלו לעשות מלאכתם. אך גייסות-יורים אלה, ספק אם יכלו לעמוד בפני הסתערויות של גושי אנשי-שבטים כאשר ערכו אלה התקפות-נגד בנשק-הלם. לפיכך נעה בכל עבר של הערוץ, בינם לבין הפלנגה, חטיבת אנשי-כרתים — קשתים נודעים, אך הפעם חמושים במגנים, ולפי כך מסוגלים, בהיותם ערוכים ביחידות מסודרות, לחפות על גייסות-היורים הפוזרים. מאחורי אלה נעו עוד כוח-הלם מכריע, פלגות של "בעלי-שריון-חזה" ו"גושאי-צינות" — כפי שכוננו סוגי חיל-רגלים "בינוני" או "בינוני-קל". הללו נערכו ופעלו כעתודת-הלם מסתעפת (Articulated) וגמישה — בדומה ל"שדרות פלוגתיות" של הופליטים שהפעיל

כיצד רואה היסטוריון צבאי טוביטי את מבצע חציית האלבורס? החצים במרכז — עיקר הכוחות הסלבקיים. החצים האוגפים מימין ומשמאל — פלגות-האגף והלפיתה הסופית; הקשתות השחורות — עמדות השבטים. הכתוב ליד הדרך המקווקוות — "אל הירקניה".

חיסכון. ברם, במאה-השנים שבין 250 ל-150 לפסה"ג ידעו הצבאות ההלניסטיים המובהקים פרקי-לחימה ממושכים. אלא שידוע לנו היטב — לגבי הצבאות המקדוני והסלבקי, למשל — כי היו מלבד הפלנגה גם גייסות אחרים, אשר אופיים והרכיבם החילי איפשרו, "חלוקת-עבודה" תכליתית, הן בינם לבין הפלנגה והן בתוך עצמם, היינו בין סוגי-המשנה השונים והם משתנים מהם הורכבו. גייסות אלה, הם שנשארו בשעת מסעי-המלחמה בעומס מרבית סוגיהן של פעולות הלחימה והאב-טחה. ראשיתו של מצב זה אפשר לראות כבר במסעיו של אלכסנדר הגדול. הדבר "השתלם" למלכים-מצביאים הלניסטיים, שכן גייסות אלה באו בחלקם הניכר מן החוץ או משבטי-ספר, והפעלתם פטרה את המלכים מן הכורח לבזבז את מלאי-החיילים המוגבל שבצבא-היסוד שלהם — הוא הפלנגה. זאת ועוד: צבא-היסוד זה — האפשרות לגייסו היתה בדרך-כלל רק למשך זמן מוגבל, בכל שעה ניתן היה, למעשה, לגייסו. השימוש בגייסות האחרים היה לא פעם גם תכ-לית יותר מבחינת צרכיו המבצעיים של כלל-הצבא, ומבחינת מילוי משימותיו. הוא איפשר — לפחות להלכה — להתאים בכל מקרה את הכוחות המופעלים לביצוען של פעולות צבאיות מסוגים שונים ובמימדים שונים, כנדרש; והקטין, כאמור, את הצורך בגיוסים תכופים ונרחבים של צבא-היסוד. את המציאות הצבאית הזו — של גייסות בעלי יכולת "רב-תכליתית", הפועלים בצד הפלנגה או במשולב עמה — ממחיש שה דוגמה אופיינית מפעולותיהם של הכוחות של אנטיוכוס השלישי, אשר מקבילות לה מצויות לרוב גם בפעולות צבאו המקדוני הנודע של פיליפ-החמישי; ומאלפות ביחוד אותן המתארות את מסעיו של פיליפ בשטחי-פרא ובחבלים מכותרים — באיליריה (אלבניה של זמננו), ובאייטוליה שבמערב יוון. אכן, מדבריו של פוליביוס ברור כי קשה למצוא במסעות אלה אחת שתשוה, מבחינת קושי הבעיות הטופוגרפיות והטקטיות שבה, לדוגמה סלבקית זו. אין כדוגמה זו להמחיש ולהבליט את יכולתו הגמישה של צבא הלניסטי, בעל מבנה רב-חילי מסועף ומאוזן, לגבור על מכשולי ארץ-פרא הררית ועל התנגדות עקשנית של שפעת אנשי-שבטים עזי-נפש.

הקרב בהרי-האלבורס

וכך היו הדברים:

לאחר שגבר, במסעו בצפון-איראן ב-209 לפסה"ג, על תכ-סיסי-מדבר מסורתיים של הפרתים וחבלותיהם במקורות-המים, פנה הצבא הסלבקי צפונה, אל פינתו הדרום-מזרחית של חוף היס-הכספי. היה עליו לחצות את רכס הרי-אלבורס הנישא, וכדרך שימש לו ערוץ צר, מטפס-ועולה (ולעתים יורד, על מנת לשוב ולעלות ביתר-לילות). קירותיו של הערוץ — ההרים שמעבריו — זקופים וגבוהים היו. בכל עמדה הנוחה לגלגול אבנים ולירי לאורך "קירות" הערוץ נערכו המוני לוחמים (כנראה — משבטי הטאפורים, האמונים עלי מלחמה והקנאים לעצמאותם); הערוץ עצמו נסתם, פעם אחר פעם, במחסומי אבנים ואילנות. היה זה מעין מארב רצוף לאורך 50—60 קילומטרים — ושמונה ימים תמימים נדרשו כדי לגבור עליו. כיצד נעשה הדבר?

באותה תשלובת גמישה שכבר תוארה לעיל, עקר פוהו למרחוק מבעוד לילה; וכשתקפוהו, מראשי הגבעות שלצדיו ובעורפו — נודעו מחנה-הלר-חמים וגם. זוהי אך דוגמה בודדה, ובצדק העיר היסטוריון של התקופה ההלניסטית, ושל אמנות-המלחמה בה, ו.ו. טארן, כי „אילו נשתמרו ב-ידינו קורות הסלבקים, יודעים היינו יותר על תפועל גייסות-קלים בלוחמת-הרים***. כהשוור-אות ראויות לדוגמה סלבקית זו אפשר להצביע על מעשיו של אלכסנדר מוקדון בהתגברות על מיצרי-הרים, שהקדימה ביותר ממאה שנים — ועל פעלו של חניבעל בחציית-האלפים, כתשע שנים לפניו; והלא שניהם — שיאים קלאסיים הם באמנות מלחמת-הרים.

בתיאור ענייני זה טמונים גם מפתחות להבנת מבנה הכוחות בצבא מטיפוס „מקדוני-סלבקי, וכן להבנת המציאות הטקטית, הן בתפועלו של — והן בבעיות שניצבו בפני יריביו. מתוך תיאור זה עולים יכולתו לאבטחה עצמית; כושרו לנוע אף בשטחים שאופיים הטופוגרפי קשה ביותר; היומן הטקטי שלו לפגוע ביריב בכל מצב, ואף בעמדות חזקות ביותר — ול-שלב קרב זה במערך מלוכד עם לחימה מק-בילה במבנים פזורים. דומה כי תמונה זו מחייבת הסקת מסקנות (טקטיות והיסטוריות כאחת) השונות משהו מן השגרה-המחשבתית „המקובלת“ עלינו לגבי יריבי החשמונאים.

מערכת פורפיריון

דוגמה אחרת נתרחשה בקרבת שטחים המור-כרים לנו — ובנקודות גיאוגרפיות שאפשר להצביע עליהן בכירור על גבי המפה. הכוונה

היא למעברות הנהר דמור שבחצי-הדרך בין צידון ל-ביירות, מקום בו השתתה שבועות מספר הדיביזיה האוס-טרלית התוקפת — בימי יוני-יולי 1941, בפלישת כוחות-הברית לסוריה שבשלטון וישי — בשל התנגדות האויב ובשל הקשיים הטבעיים הכרוכים בחצייתו (תחת אש) של ערוץ-נחל תלול. לבסוף התמוטט המערך הצרפתי רק בעקבות חדירה אופרטיבית עמוקה מעבר מזרחה וצפון-מזרחה של סוריה, הרחק בשולי המדבר הסורי. אכן, הדוגמה הטקטית „האנטיוכית“ דנו, שנתרחשה במסע-הפלישה של אנטיוכוס השלישי לארץ-ישראל, בשנת 218 לפסה"ג, נערכה בכי-וון הפוך לזה של מאמץ-האוסטרלים. היתה זו פלישה שבאה מצפון. המשימה שהוטלה על הצבא הסלבקי, העורך מסעו דרך בקעת-החוף הצרה מביירות דרומה, היתה הבקעת המערך ה-ל-מ-י, אשר נערך בגישות מצפון צידון. מערך זה היה נחות, בוודאי, מן הבחינה המספרית — אך בעל עוצמה ניכרת, והוא נהנה מיתרונותיה של עמדה הגנתית טובה (מכשולים טבעיים נכבדים, שנוספו עליהם ביצורים ושיפורים מלאכותיים).

המסגרת הטופוגרפית היתה: רצועה לא-רחבה של שטח

במת הקרב

מבנה פני-הקרקע מאפשר השערות קונקרטיות, בהקבלה לתיאור הטופוגרפי והטקטי שניתן בכתבי פוליביוס. שרידי יישוב מן התקופה ההלניסטית נמצאו בעיקר בסמוך לאג'ייה — היא פורפיריון המשוערת. בשייטלב לטיב הנהר דמור וגדותיו, יש לשער כי ראשית היערכות כוחות סלבקיים בוצעה מדרום לשפכו, תוך התפרסות הדרגתית שמאלה.

כסאנופון בהררי ארץ-הכורדים קרוב למאתיים שנה קודם-לכן. גייסות אלה, אופי חימושם לא מנע מהם לפעול, בהתאם לצורך — אם „במפוזר ולפי המסיבות“ (כלשון פוליביוס), ואם במבנים טקטיים מלוכדים, בגושים-גושים בעלי כושר-הלם. אופיים וזינם של גייסות מסוג זה מצטיירים בבהירות מספיקת מסעיפיים יבשים בהסכמי-ברית וחוזי שכירת-גייסות שנמצאו חקוקים באבן*, מתיאורי מערכות בספרות הקדומה, וכן מסדרת דמויות חיילים על מצבות-קבר קדומות**, שנת-גלו בסביבת צידון.

לבסוף, בראש המיצר, נחסם מוצא-הערוץ על-ידי המון צפוף של אנשי-שבטים שלחמו נואשות. הוא רותק אז שם על-ידי הפלנגה, בלחימה חזיתית מרה — אך הגייסות-הקלים,

* כגון חוזה-הסימאכיה בין אייטוליה לאקארניה סמוך ל-263/2 לפסה"ג.

** ראה, ביחוד, מאקרידי ב-„Revue Biblique“ 1904, עמ' 550-554; וכן מ. רוטובצב, „היסטוריה חברתית וכלכלית של העולם ההלני-ניסטי“, כרך א', בלוחות י"ט, נ"ז, לתצלומי כמה מן הדמויות. כן השוה ב-„מערכות“ חוב' פ"ב 1954.

*** בספרו „ההתפתחות הצבאית והציית ההלניסטית“, עמ' 23.

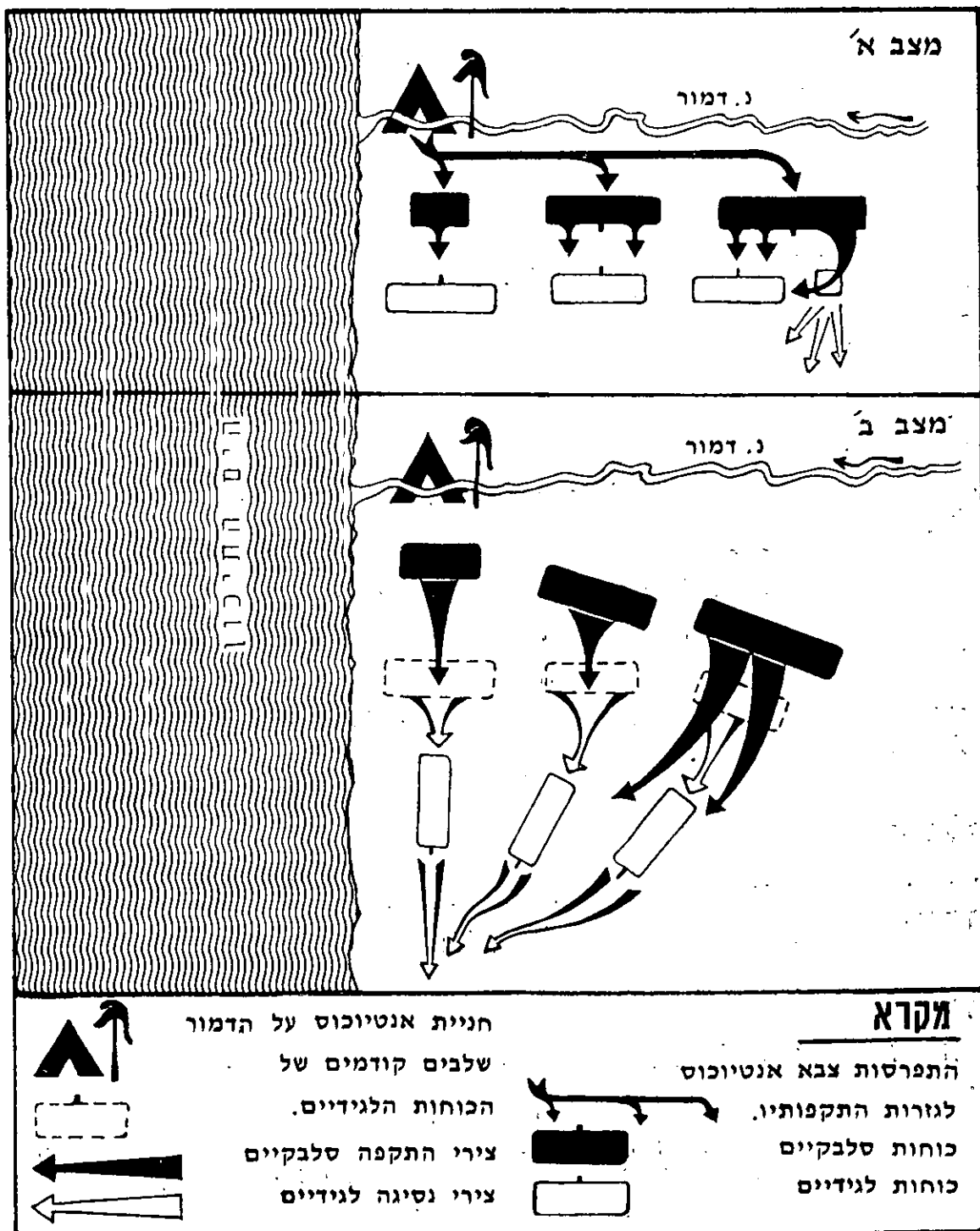
— בהגיעם לשטח כלשהו המאפשר ומצדיק שינוי-נוהג אשר כזה.

צירוף זה בין פעולתן של יחידות-היורים, שפעלו כירי חזיתי או אוגף-אלכסוני, וגייסות קלים-מובהקים, המסוגלים לטפס אף במדרונות התלולים ביותר של הר-הלבנון ולאגף בדרך זו איגוף מקומי — לבין הגושים הקטנים וגמישי-התפעול של חיל-הרגלים ה"בינוני", הפועל במצבים כאלה כ"עתודת-הלם" וכמכשיר-הדברה טקטי — הוא שאיפשר לכנף-השמאל ה"קלה" של מערך-ההתקפה הסלבקי לכבוש מידי יריבו את השטח הנישא שבמזרח מערכו. בתנאים הטקטיים של התקור פה היה שטח נישא בבחינת מפתח להחזקת המערך התלמיי כולו, או — מן הצד האחר — להכרעתו. מכל מקום, מן המקורות שהגיעו אלינו עולה בעליל כי משהושג יתרון טופוגרפי זה — הפך עצם האיום בהסתערות הגייסות-התוקפים (ויש לשער כי גם ראשיתה של ההתקפה בפועל) לגורם המכריע במהלכה של המערכה כולה.

מן הטכסט שנשתמר אין זה ברור דיו האם הספיק הכוח שבמרכז הסלבקי לבצע, בכוחות-עצמו, את משימת-ההבקעה שלו; אף כי ממסגרת סיפור-המעשה משתמעת בהחלט האפשר-

התפתחות סכמטית של מערכת פורפיריון

בקרוב היבשתי מבליט מצב א' את ראשית הלפיתה משמאל המבוצעת על-ידי כוחות סלבקיים במדרונות הר הלבנון; ואילו מצב ב' — את תהליך ה"גלילה" (הוא "קיפול" בלשון המדוברת) של המערך הלגידי על-ידי צבא אנטיכוס, ואת זרימת הנסוגים, מן המערך הפרוס, אל מצב של שדרת מטע.

מישורי, הלחוצה בין הים התיכון במערב לבין מורדותיו התלולים למדי של הר הלבנון במזרח, ששלוחתו מזדקרת אף לתוך השטח המישורי-יחסית. היא דמתה לא במעט למסגרת הטופוגרפית שבה בוצעה בראשית יוני 1941, ליד איסכנדרון שמצפון לראש-הנקרה, פשיטתו הנועות של משה דיין לעורף כוחות-הספר הצרפתיים.

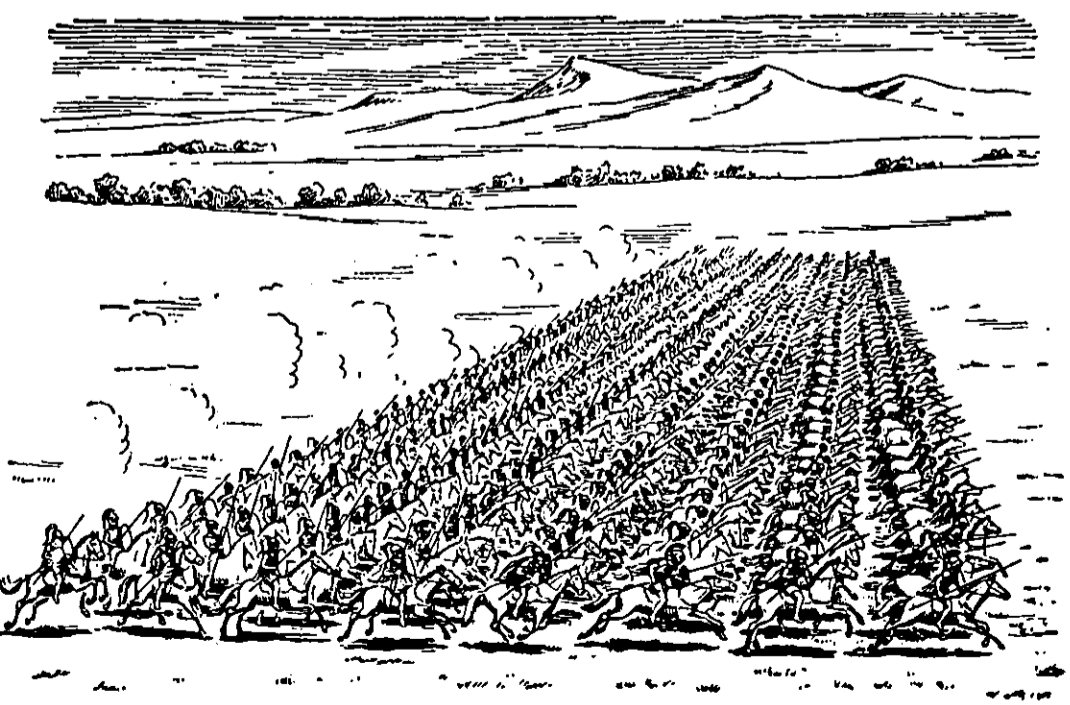
ההיערכות התלמיית היתה הגנתית מעיקרה; עיקר הכוחות המגנים (לפי כל הסימנים — עיקר הפלנגה של צבא-ניקול-אוס, המפקד מטעם בית לאגוס) ניצבו בקטע המישורי הצר, הסמוך לחוף — שכן קטע זה היה נוח יותר לתקיפה; כוחות אחרים החזיקו בשלוחת-ההר — גבעה זקופה למדי ותחומת ערוץ-ואדי תלול מצפונה — שבמרכזה של החזית; וכן מזרחה משם, ימינה — בגושים הקדמיים של רכס-הלבנון גופו. לאחר סיור אישי מוקדם, בלויית כוחות "קלים" בעיקר, קבע אנטיכוס-השלישי את תכנית התקפתו — אותה תיכנן וביצע באמצעות שלושה כוחות-משנה, שפעלו בסמיכות-מקום זה-לזה, אך לא-דווקא במערך רצוף אחד. הוא עצמו, מוגן על-ידי משמר-הראש שלו, תפס עמדת-פיקוד מרכזית (לפי כל הנראה — מדרום לנהר דמור). התכנית התלמיית נתבססה

על סתימה: בקטע-החופי — בעיקר על-ידי היערכות-כוח צפופה, ומזרחית ממנו — על-ידי החזקה בעמדות-גבעיות תלולות, עד ללבנון המזדקף עצמו. למסעי-מעקף מוקדמים לא היתה כל אפשרות טופוגרפית. התכנית הסלבקית בנויה היתה, איפוא, על לחימה חזיתית-לכאורה, אך — במהותו-של-דבר — על עקיפה ואיגוף. בכוחות השמאל ה"קלים" של הצבא, שאת מבנם ראינו בבהירות רבה מתוך הדוגמה הקודמת, זו שבצפון-מזרח איראן. מבנם של "כוחות קלים" לא כלל אז גייסות קלים-מובהקים דווקא (בעלי חנית ומגן קטן לכל היותר) ויחידות יורים בלבד — אלא מושתת היה על תשלובת של כוחות קלית-נועה, ובהם אותם "בעלי שריון חזה" ו"נושאי-צינח". מרבית הגייסות הלוחמים שם היו, ודאי, גייסות-שכירים — מיוון ואולי אף מדרום-אנטוליה. כדאי לציין כאן כי החי-פוי שסיפקו לגייסות-הקלים-מהם (כולל יחידות-היורים) — הפוך היה ביסודו ממושג החי-פוי בן זמננו. לא היה זה חיפוי בירי, כי אם בלחימה בנשק-יד — או לפחות באיום בלחימה כזאת. כוחות אלה יכלו — והשוה בדוגמה הקודמת — להסתער על עמדותיהם הגבעיות וקשות-הגישה של יריביהם גם שלא ביישור החזיתי המדוקדק המקובל; יישור זה מלכד אמנם את השורות ומחסן את המסתערים — אך גם כובלם בתנועה ובתמרון. הם יכלו לנוע ולפעול הן כפרטים והן בקבוצות לא-גדולות, המסוגלות לנצל את תנאי-הקרקע ואת נתיבי-הגישה ה-צרים-יחסית, שבילים מתפתלים ומאחזי-סלעים; אולם, עם זאת, עשויים היו גם להתלכד מחדש

אין זה ברור ביותר אם הצליחו כוחות-המרכז התלמיים לעצור אז, באיזו מידה שהיא, את קצב התקדמותם של הכוחות הסלבקיים ה"קלים", העוקפים והתוקפים — וחיפו בכל על עורק-נסיגתו הראשי של צבא-ניקולאוס, כלומר על דרך-המלך המוליכה דרומה, אל צידון. מספר אבידותיו של הצד התלמי בסיום המערכה — אינו משמש במקרה זה "סימן-מעיד" נחרץ, ואינו מספק מענה ברור לשאלתנו. הוא היה ניי-כר — אך לא עצום; ומשקלם המבצעי של המספרים שצויינו — "אלפיים שאבדו בנסיגה ואלפיים שנשבו" — תלוי בשאלה איזה אחוז היוו אותם אלפים מעוצמתו הכוללת של הצבא התלמי, שלא צויינה כלל. הרושם הוא כי צבא זה לא יכול היה למנות הרבה יותר מאשר 15—20 אלף איש; בעוד שהצבא הסלבקי — אשר ללא ספק עדיף היה במספרו — מנה אולי כ-30 אלף איש.

מספרי האבידות מופרזים, אולי, במקצת (כפי שאירע בהרבה תיאורי-קרבות — ולא רק בזמן הקדום); אולם לפי מושגי הזמן — במצב של מפלה ונסיגה נחפזת — אפשר לראותם כ"מתונים" יחסית. הרושם הוא כי המבנה הטופוגרפי הכביד על צורת-המרדף התכליתית ביותר, המרדף ה"מקביל" — שהוא תנועת-מרדף באגפו של הכוח הנסוג, הפותחת בפני הרודף סיכוי רב יותר לבוא בעורפו של הנרדף ולנתקו כליל מכיוון-נסיגתו. תלילות מורדותיו של רכס-הלבנון, והגיאיות העמוקים המבתרים אותם, האטו ודאי את התקדמותם באגף אף של אותם גייסות בצבא-אנטיוכוס — כגון קשתים פריסיים, קולעי-אבנים כורדיים וקלי-הזין מהררי-חדי — אשר להם כושר-הלחימה והתנועה הרב-יותר בשטח מסוג זה; וכל-כמה שנאלצו הללו לרדת יותר ולשתף עצמם ברדיפה "חזי-תית", עלול היה להיווצר במקום שבו ה"מיצר", בין הר לים, הופך להיות "פרוזדור" או "מעקה" דחוק בלבד — בכמחצית הדרך בין פורפיריון לצידון — מעין "פקק" דחוס, של הנסוגים ושל הרודפים כאחת. בקרבתה של צידון, לעומת זאת, יכלו ודאי הפרשים, שכוחם בצבא-תלמי לא היה מבוטל (אך שספק אם השתתפו בקרב) לחפות על הנסיגה.

עוצמה קיבוצית דוהרת — הסתערות הלם של פרשים מקדוניים

רות כי אכן כך היה הדבר. כוח סלבקי זה שבמרכז לא יכול היה, לפי המסיבות הטופוגרפיות הברורות, להיות שונה בהרבה בהרכבו החילי (שעליו מרמוז אולי גם טיב פיקודו) מזה שבכנף-השמאל אשר התקיפה, כמתואר, במזרח. לפי תכונת פני-הקרקע מתקבל על הדעת כי הכוחות התלמיים נמצאו כאן בעמדה שהיתה בצורה ביותר על-ידי מכשולי-טבע — ואפשר גם על-ידי מלאכת ביצור ומכשול — וקשה במיוחד לעקיפה, כל עוד לא הוכרעה תוצאת הקרב בכנף המזרחית. אך אף אם לא הדף הכוח הסלבקי הבא על התלמיים כאן את יריביו כליל, מכל מקום נראה כי העפיל על שלוחת-לבנון גבעית זו, שכדברי פוליביוס מצרה את רצועת-המישור, ונלחם שם לחימה חזיתית-בהכרח ביריביו התלמיים. הישג זה נתאפשר לו ודאי בראש-וראשונה הודות לכוחו התוקפני של "חיל-הרגלים הבינוני", עליו דובר כאן כה רבות. האמת היא שאין יבכולתנו, על פי התיאור המקוצר, כנראה) שבידינו, אפשרות למתוח בבטחה קורמבדיל בין לחימתם של כוח-השמאל וכוח-המרכז הסלבקיים. אולם אין להטיל ספק, לפי עדות המקורות (ואף לפי לשונה האילמת, אך רבת-ההבעה, של המפה הטופוגרפית) בטיבה ותוצאתה של לחימה זו.

כאמור, התרכז המערך הרצוף של צבא בית-לאגוס — כמס-תבר, הפלנגה התלמיית — באותו קטע בו יכול לסמוך רק מעט על מכשולי הטבע, היינו בקטע מישור-החוף הצר. "הכוחות הכבדים" של הצד הסלבקי — מתקבל על הדעת (ויש לכך רמז שקוף בלשון-סיפורו של פוליביוס) שפיגרו בתחילה, למשך זמן מה, אחרי התקדמות הכוחות שבמרכז ובמזרח; הם תקפו את המערך התלמי באיחור-מה — איחור שהיה מחושב, ללא-ספק, מראש, ואף מוצדק במסיבות אלו, שכן למולם עמד יריב הנוקט עמידה הגנתית מובהקת, שהיתה סטאטית לפי עצם מסגרתה הטופוגרפית. אין להניח כי התקפה זו שבחוף נערכה בעזרת חיל-הפרשים הסלבקי הלא-קטן, שהיה בעל איכות טובה בדרך-כלל; כי במסיבות אלה לא היתה לפרשים כמעט כל אפשרות להתפרס. הכוחות הכבדים של חיל-הרגלים, שבסדר המסע באו אחרי הכוחות ה"קלים", נקראו עתה להתפרס להתקפה בלחימה חזיתית-מובהקת — אשר חסרה בה כמעט כל אפשרות שהיא של איגוף (פרט אולי לירי אלכסוני של מסייעיהם ה"קלים" ממזרח) — כנגד אנשי-הפלנגה התלמיים. הללו ניצלו, כנראה, ערוץ-ואדי שלפני חזיתם; ברם, גדותיו של ואדי זה היו תלולות הרבה פחות מאשר מורדות-הצפון של הגבעות שבקטעים המרכזיים והמזרחיים של המערך התלמי. כפי שמלמד הניסיון בסדרת קרבות אחרים (ובתוך זה — ניסיונותיהם המרים בתחילה, של הרומאים בהתקיפת חזית הגנתית של פלנגה מקדונית-סלבקית) לא קל היה להבקיע מערך-הגנה של פלנגה בקטע "חסר-אגפים", ומתנשא כלשהו, אשר כזה. ואמנם — בתחילה דלים היו הישגיה של הפלנגה התוקפת, הסלבקית. ואולם, הכל נשתנה תכלית-שינוי משהחלה מסתמנת ההתקפה על אגף-הימין (שנחשף כבר להתקפה, המונחת על-ידי גייסות קלים-יחסית משטח נישא) והיא איימה לכתר, מימין ומעורף, את המערך התלמי העיקרי, ולנתק את דרך נסיגתו העיקרית. באותו רגע החלה נסיגה כללית תלמיית דרומה — לעבר צידון.

נוסקר דפני

של יוסף בן מתתיהו, כיצד הבהיקו בבוקרה של מערכת בית-זכוריה מגני הארד והזהב; ההנה, "נושאי מגני-ארד" היו סוג נפוץ בחיל-פלנגה נוסח-מוקדון — אך "נושאי מגני-זהב" מופיעים רק במסר דפני; ומספר הפילים הנלחמים באותה מערכה (וזכור מעשה אלעזר!) הוא כמספר פילי-הלחימה במסר. על כל פנים, "צבא-דפני" מייצג את טיפוס הכוח-הצבאי הסלבקי עמו נגזר על החש-מונאים להתנגש. עם זאת, אל נשכח כי מסר-דפני — שנערך בימי-שלום — הוא שלא היה כולל. לא נוכחו בו בוודאי כמה וכמה חילות-מצב; ולא מוצה בו "שיא" אפשרויות הגיוס — כגון של יישובי המתנחלים הצבאיים המרוחקים-יותר, או איסטרטיות-עור-משבטי-הספר שבממלכה.

משקלו של כוח צבאי מתמש לא רק במבנהו, בהרכבו לפי סוגים ובאורחות-הטקטיקה שלו — כי אם אף בעוצמה המספרית של כל "סוג-נשק".

אחדים מתיאורי "סדר-המערכה" של הצבא הפעיל שכונס בהודמנות חשובה כגון מערכה או מפקד מרכזי נשתמרו בידינו; מאלה הקרוב ביותר בזמן אל תקופת ההתמודדות החשמונאית עם כוח סלבקי הוא מסר-ראיה שנערך בדפני, ליד אנטיוכיה, כנראה ב-167 לפסח"ג.

הדיו ורישומי של מסר זה השתקפו, ולו באורח מעומעם, אף בתי-אורי מאורעותיה של מלחמת החשמונאים. בזכיר, למשל, את תיאורו

חיל-רגלים כבד

המקדונים (הפלנגה)
 "בעלי מגני-כסף" — ביטוי העשוי להיות זהה עם "היפאספיסטים", אשר חימוש קל יותר, אך עודנו "פלנגי".
 חטיבה "נוסח-רומי" (הדעות הלוקות אם יש לראות גם בה אנשי התנחלות צבאית). 5,000

חיל-רגלים בינוני

הגאלאטים (לפי חימוש המסורתי — "נושאי-צינה" חמושי חרבות גדולות). 5,000

חיל-רגלים קל

הקיליקים (חימוש דמה, כנראה, לזה של הפלטאסטים — אף שאין להוציא מכלל אפשרות כי חלקם הומשו כקשתים מסוג מסויים). 5,000
 המוסים (אף שסוגם לא צויין במיוחד, יש לראותם כחיל-רגלים קל אך יתכן שהיו יחידות-יוריים). 3,000

בספק:

חיל-רגלים, "בינוני — או קל"

התראקים — אשר לגביהם אפשרי בתקופה זו הן חימוש "פלטאסטי" והן כזה המתקרב יותר אל החימוש הגאלאטי. 3,000

חיל-פרשים כבד

חמש חטיבות בנות-אלף, שלגבי כולן סבירה ההנחה כי נמנו על חיל-הפרשים "נוסח-מוקדון" (בעל שריונות ומגנים, חמוש בחניתות להסתערות-הלם). 5,000

חיל-פרשים, "כבד ביותר"

ה"קאטאפראקטים" (שגם לסוסייהם שריון-מחפה) 1,500

חיל-פרשים קל(?)

"פרשי-הערים", או "פרשים-אזרחים" (במובן של השתייכות אזרחית-מדינית) — לפי כל הנראה — יחידות מן ה"פוליסים" האוטונומיים שבממלכה. על פי המסופר אצל יוספוס על חלקם בקרב נגד כוח יהודי — יתכן שנמנו על סוג ה"טארנטינים", בעלי חניתות-הטלה קלות, חימוש שהוא אופייני למדי לפרשים-הקלים (גם של פוליסים עצמאיים). בתקופה ההלניסטית. המוסים והתראקים שבמערך זה — ושמא אף הגאלאטים — יתכן כי היו מת-ישיבים-צבאיים, בישובים שהוקמו בתחום הממלכה.

וזאת לזכור:

כנושא צינה גדולה למדי, או כעטוי שריון-חזה לפחות — ולפעמים שניהם כאחד. חימוש-מגן זה הוא שאיפשר לו (בחפותו עליו גם במבודד) לחימת-הלם גם במבני-קרב צפופים-פחות — ואף במבנים פזורים.

בחיל-הפרשים ה"כבד" היו יחידות ב"נוסח-מוקדון", שהתכונה העיקרית המציינת אותן היא כושר-ההלם שלהן גם בהסתערות. כן הופיע חיל-פרשים "כבד-ביותר", שבו עטו שריון-מה גם הסוסים — כנראה בהשפעה מזרחית. לעומת חנית-ההלם, שהיתה נשקם הראשי של הפרשים ה"כבדים", בלטו בחימושו של חיל-הפרשים קל-יותר חניתות-ההטלה ("זרקים", ג'אולינים בלע"ז), שהתאימו ל"טקטיקת-המתגרים" שלו.

המושג "חיל-רגלים כבד" נקבע בתקופה המקדונית-ההלניסטית — שלא כבימי מארתון ופלאטיאה ביוון הקלאסית — לא על-פי כובד חימוש-המגן של הרגלי בעיקר, כי אם על-פי אורח-החימתו. אורח-החימה זה, לרוב במבנה צפוף מאוד — הוא "הפלנגה המקדונית" — שבא כתוצאה מנושק-ההלם הכבד שבידיו של הלוחם, החנית הארוכה כה; ובשל כך היו דווקא מגניו העגולים של חיל-הרגלים ה"כבד" המובהק קטנים-יחסית — הואיל ומפעילה של ה"סריסה", (שהחזיקה בשתי ידיו!) לא יכול היה לשאת גם צינה גדולה. עם זאת, יכלו לוחמי-הפלנגה להתלכד ל"חומה" רצופה של מגנים, הצמודים ליד-שמאלם. לעומת זאת, דווקא חיל-הרגלים ה"בינוני" נראה תכופות

לא כאן המקום לעמוד על מקומה של מערכת-פורפירון זו במסגרתו הכללית של מסע שנת 218 לכיבושה של ארץ-ישראל, אך מתוך תיאורה מזדקרת עובדת-יסוד טקטית-חילית שאין להטיל בה ספק: כשירותם הבולטת של יסודות בצבא הסלבקי לתנועה ולחימה בשטח הררי ומבוחר — ולא רק כנגד שבטי-ברברים פרימיטיביים כי אם כנגד צבא „תרי-בותי“ בתכלית, בעל חימוש מעולה, והנתון לפיקודו של מצביא רב-ניסיון, תושיה וכישרון (הוא עתיד היה להוכיח את כושרו זה — הפעם בשורות הצבא הסלבקי ובמלחמת-הרים מובהקת — וזאת כעבור פחות מעשר שנים, באותו מסע צפון-איראן עצמו שכבר הוזכר כאן). ודאי שאין במערך רכה זו כל סימן שהוא ל„התאבנות“ טקטית. חבל, על-כן, כי כותבי תולדותיהן של מלחמות-החשמונאים מתעלמים מתכונות אלו של הצבא הסלבקי.

מלחמות נוספות

תוארו כאן שתי דוגמאות מלחמתו של צבא אנטיוכוס השלישי: האחת — מ„מלחמת-סוריה-הרביעית“ (217—201), שבה מהלכה השתלט זמנית, לשנה ומעלה על ארץ-ישראל*, והאחרת — ממסעיו בארצות שמכשוליה-העבירות שבהן קשים פייכמה מאדה שבארצנו, כנגד שבטים אמוני-מלחמה ומומחים מובהקים המלאכת פשיטה ומארב. ממלחמתו האחרת בארץ-ישראל („מלחמת-סוריה-החמישית“, כנראה בשנים 198—202) השתמרו רק ידיעות בודדות, והן מספרות בעיקר בשני מעשי-מצור חשובים: על עזה, בתחילתה, ועל הנמלה-מבצר צידון, בסמוך לסיימה. אין בידיעות אלה כמעט דבר על מסיבותיהן של הפעולות מסוג זה ביחס לירושלים — אף שזו נלכדה באותה מלחמה לפחות פעמיים: במסע-„החזרה“ תלמי, ובי-כיבושה הסופי על-ידי אנטיוכוס. בנתונים שנשתמרו ממלחמת-סוריה-החמישית, מצויות ידיעות מעורפלות למדי על המערכה המכרעת ליד פאנאייון (היא באניאס), בסמוך למקור-רות הירדן. עיקר-הלחימה התנהל כאן בעמק, אך בראשיתה נעו כוחות סלבקיים לתפיסת השטח-הנישא והמדרונות שמ-מזרח — כנראה שלוחת החרמון או קצה-הצפון של מורדות רמת-הגולן, הידועים עתה היטב לכולנו.

במלחמה הגדולה של אנטיוכוס-השלישי ברומאים, ניגף אמנם בפני אויביו בשתי המערכות הסדורות; אך דווקא בכמה פעולות-פשיטה, התנפלויות-פתע וכיוצא באלה היתה ידו של הצבא הסלבקי על העליונה — עתים בזכות פרשיו, ועתים כתוצאה מן השימוש בגייסותיו ה„קלים“.

נוסקנות

מהן המסקנות העולות מדוגמאות אלה — להערכת יכולתו של צבא כזה לפעול בארץ מבוחרת לא-גדולה וכנגד יריב „בלתי-סדיר“?

דומה, כי לא ניתפס להכללה נמהרת אם נסכם את הראשונה שבמסקנות כך: מופרכת בעליל הדעה הפשטנית, שלפיה צבא סדיר טרף קל הוא בפעלו בחבל מבוחר, נוכח יריב

* יצויין: במלחמה זו לכד את מצודת-חבור באמצעות תחבולת תנועה-ומארב המזכירה לא-במעט את מעשה-עי המתואר בספרי-יהושע.

בלתי-סדיר. ודאי, כל צבא עלול להילכד במארב (כזאת אירע אף לחשמונאים עצמם — למשל, ליונתן בקרב שבסביבת חצור בגליל), וכך הוכרע, כנראה, המצביא הסלבקי סרון, במבואות-המערב לארץ-הגבעות של דרום-השומרון; אך האמנם מאפשרות הדוגמאות שהובאו להוסיף ולהחזיק בהנחה כי כזאת אירע לו בשל פגיעות מיוחדת כלשהי, שהיתה בגייסות הסלבקיים, במצבים טופוגרפיים כאלה ולפעולות מסוג זה?

מקובל כי הצבא הרומאי היה גמיש מצבאות „נוסח מוקדון“, ולכאורה מחוסן מהם בפני מצבים מפתיעים, אך יוסף בן-מתתיהו ב„מלחמת היהודים“ מעלה תמונת השמדה חלקית של גיס רומאי על-ידי „בלתי-סדירים“ יהודיים, בעת נסיגתו של צבא קסטיוס גאלוס מירושלים, דרך גבעון ובית-חורון — ואין לך תיאור נוקב מזה להוכחת היפוכו-של-דבר.

אכן, הצבאות הרומאיים, וכמותם הצבאות הסלבקיים, יש וסיפ-קו ליריביהם את העיקר באורח-לחימתם של הבלתי-סדירים — הזדמנות נאותה, והצלחתם של הללו באה כאשר ידעו לנצל הזדמנות זו.

ומכאן המסקנה השניה: הישגי החשמונאים באו להם לא כפרי ליקוי אורגני כלשהו ביריבם בלוחמה בלתי-סדירה, כי אם בזכות יכולתם ותושייתם שלהם-עצמם. וזאת לזכור: אחוז הכוחות הגמישים — המהפכים — שבצבא סלבקי, עלה בדרך-כלל, על זה שבצבא הרומאי; ואמנם, בהתנגשויות האפתעה, הזינוק והמארב — להבדיל מקרב-ערוך — בין שני צבאות אלה, האירה לא-פעם ההצלחה לצד הסלבקי — אף שחיל-הרגלים של הלגיונות, כוח-היסוד שבצבא-רומי, היה זריו מן הפלנגה ה„מקדונית“.

לאחר התנגשויות ראשונות, שנערכו ודאי בפלגות-משמר מקומיות, צריך היה יהודה המכבי להתמודד, ברוב מבחניו, עם „תשלובת“ כוחות שכללה גייסות כאלה, וכמותו — אף יונתן אחריו: החל בגיחותיו ונסיגותיו בפאת-המדבר ובי-גדות הירדן-התחתית למול צבא-הכיבוש של בכנידס — ועד למסעו בגליל-העליון, כשהוא בשיא-עוצמתו. ודאי, פעמים היתה „תשלובת“ הכוחות הסלבקיים מאוזנת יותר ומופעלת ביתר-השכל — ופעמים היתה מאוזנת פחות, ותפעולה לקוי; והיה בהבדלים כאלה כדי להשפיע לא-מעט על התוצאה.

ב„תשלובת“-חילות כזו נכללו לרוב — מחוץ לפלנגה — סוגי-חיל המשלמים זה-את-זה.

ננסה להלן למנותם ולהגדירם. חיל-הרגלים ה„בי-גוני-הקל“ — שתכופות גילה עצמו זריו וגמיש — ושהיה מסוגל, עם זאת, גם לקרב-ערוך במבנה סדיר מכונס; לפחות חלקו מסוגל היה, על פי חימושו — חנייתות וצינות — אף ללחימה במערך-הפלנגה בנוסח היווני הקלאסי; ואף שלא השתנה בכוחו לפלנגה ה„מקדונית“, המסומרת בחנייתות בנות 4.5 מטרים, ומצטופפת לגוש מהודק מאחרי מגניה העגולים הלא-גדולים, אך הנוגעים בכל-זאת זה-בזה.

הפלטאסטים, הקלים אף הם, אמני-האיגוף והמארב — שהיו מסוגלים, עם-זאת, גם ללחימת-הלם, בין בצד הפלנגה ובין בשילוב עם גייסות-קלים.

גייסות-היורים למיניהם, שמסוכנים היו ליריב סדיר-למחצה, בהיותו מרותק בלחימת-מערך, או נתון בנסיגה, או מתגונן בעמדה מאולתרת.

ולבסוף — חיל-הפרשים לכל סוגיו השונים אשר, בניגוד לרושם הנפוץ, רב היה ערכו אף בארץ גבעית, ובמיוחד בבקעותיה — לסתימת פתחיהן, לעקיפת היריב, לכיתור, למרדף; ואף בלחימת-ירי מתגרה וממושכת — כפי שנוכחו חיילי שמ-עון ויונתן לדעת, כך נראה, ב"קרבת-הנועה" הארוך בין יפו ליבנה.

לא כל הסוגים החיליים הללו נמנים, בשמותיהם המפורשים, באותו מסקר-ראוה גדול שנערך בדפניי ליד אנטיוכיה ב-167, ושנתן — כאמור — ביטוי לחלק נכבד מ"סדר-הכוחות" הסלבקי בימי מלחמת-החשמונאים; אך יש להניח כי בחלקן מופיעות חטיבות אלו ברשימה זו בכינויי השבטים או העמים, אשר חימושם המסורתי אופייני היה לאחד הסוגים שפורטו כאן. היו בצבא זה נקודות-תורפה ומגבלות — ואף אלו תרמו את חלקן בעמידת החשמונאים ובהישגם הסופי. אחדות מהן

תובנה על רקע הגורמים — הכלכליים, החברתיים, והתרבותיים-לאומיים — שצרו את עצם צורתו. לא יקשה למצוא פגמים גם במבנהו הטקטי; אך בשנות מרד-החשמונאים, שנמשך כ-35 שנה, לא היה אולי בעולם שאינורומאי כוח השנה לו.

כמעט בכל עת בה גויסה עוצמת הממלכה — דבר שלא אירע לעתים קרובות — נפלה ההכרעה לצד הסלבקי (כולל מערכות-השדה עם פרתייה). התוצאות החוזרות-ונשנות במצרים, בארמניה, בפאתי-סופוטמיה ובמדי — מוכיחות כי עלינותו טמונה היתה לא רק בעוצמתו המספרית אלא אף בסכום-יכולתו. על רקע זה יתבהר כיאות גודל פעלם הצבאי של החשמונאים.

ואל לנו לשכוח כי החזית בה לחמו דורות-חשמונאים כפולה היתה: לא רק נגד צבא אנטיוכוס — אלא אף כלפי חיל-ותיהם, ביצוריהם והתנגדותם של יישובים הלניסטיים שבתוך הארץ ובשכנותה.

ביטוי ללוחם הפרט — איש חיל-הרגלים "בינוני" א. (משמאל) "עוטה" השריון; ב. (מימין) נושאי-הצינה ממצודת הקבר של חיילים הלניסטיים ליד צידון.